

Johan de Nooy ([dN 09.02.43](#)) over zijn zus Maria ([dN 09.02.38](#))

Maria (Rie), *Ede 4 april 1925,
†Loppersum 25 dec. 2019.

Vernoemd naar Maria Doornebal. Ze was “één van de zes Maria’s”, kleinkinderen van Willem de Nooy.

Gehuwd met

Roelof Dijksterhuis, 5-6-1952.

(*25-2-1923 †26-10-2010).

Kinderen: Heerko (23-9-1953), Annet (20-5-1955),

Coraline (3-5-1959), Koos (23-8-1967).

Wonen: Haarlem (bij Veerman), Herderlaan Utrecht,

Borgerlaan Amersfoort, Bessentuin Loppersum.

Go en Rie, april 1926

1933, Go's bijdrage
aan Rie's
poëziealbum

Edele 12 April 1933.

Lieve Marie.

Daar boven zijt een
grootte schaar:
Nan kinderen voor Gods
Aroon,
Vrijlos van zonden
van gevaar tot eer van
vaders roon

Tegedachtenis
van je zusje Go.

1935, de 10-jarige
Rie maakt een
verlanglijstje voor
Vader.

Het verlanglijstje van Vader

Het leesboek van: Het wonder van
het licht. Daspeldje

Horlogekeffing

Een Bijbel waarook de psalmen
in staan sigaren

Dus

Koerierster

Feb. 2020
Zandloper

Afgelopen Eerste Kerstdag is op bijna 95-jarige leeftijd Maria (Ric) Dijksterhuis-de Nooy overleden, zo heeft haar broer Johan ons meegedeeld. Tijdens de Tweede Wereldoorlog was zij, als jong meisje van nog geen 20, in Ede koerierster. Omdat de telefoon vaak werd afgeluisterd door de Duitsers, of niet werkte, was het communicatiewerk dat de koeriersters met gevaar voor eigen leven verrichtten, van groot belang om het verzetswerk te organiseren en te coördineren. Ric had een 'Ausweis' voor haar fiets, verzorgd door Job Herikhuizen, de contactfiguur politie-Ortskommandant. Veel leden van de familie De Nooy speelden een belangrijke rol in het verzet in Ede.

Rie de Nooy op haar koeriersfiets

Mijn zus, aldus haar broer Johan de Nooy, vertelde mij enkele jaren geleden onderstaande anekdote, die wellicht het publiceren in de Zandloper waard is:

'Edenaar adjudant Gert J. Keller verzorgde tijdens de oorlog de administratie van de onderduikers, betaalde hun salarissen als die niet meer uitbetaald werden, verzorgde hulp aan gezinnen van wie de man was ondergedoken. Een bescheiden man, die niet opviel, nooit is gepakt en een officiersrang weigerde na de oorlog,

met de opmerking: "Ik heb slechts mijn plicht gedaan". Hij heeft in 1955 alsnog een lintje gekregen voor zijn waardevolle werk.

In de zomer van 1945 kwam deze adjudant Keller met een eskadron soldaten door het dorp gemarcheerd, toen hij opeens Rie zag staan op de stoep in de Grootestraat; Hij liet de club halt houden, front maken en een uitgebreid eresalut brengen. Hij sprak ongeveer deze woorden: "Deze juffrouw heeft een groot aantal gevaarlijke koeriersopdrachten vervuld en mede dankzij haar en haar collega-koeriersters hebben we de moffen kunnen verslaan, en de oorlog kunnen winnen." Daarna marcheerde hij de club model af en gaf bij het weglopen nog een knipoog naar Rie.

Rie schaamde zich op dat moment dood, maar wist me dit, bijna 70 jaar na datum, nog met trots te vertellen.'

Dit soort valse papieren werden o.a. geregeld door
dorpsagent Job Herikhuizen

B e s c h e i n i g u n g

Es wird hierdurch bescheinigt, dasz

M a r i a d e N o o y

für die Deutsche Wehrmacht arbeitet. Ihr Fahr-
rad darf nicht beschlagnahmt werden.

Ede, den 19.2.45.

Mapas
Lt u.
Ortskommandant

Ik heb Rie nooit thuis meegemaakt. Ze was al 'uit huis'toen ik werd geboren. Ze stuurde een gelukstelegram vanuit haar stageadres in Anjum (Fr.) toen ik geboren werd (1943). We zijn na de oorlog nog eens op bezoek geweest in Anjum bij de fam. Lieuwe Dijkstra (broer van Gré Tulp uit Ede), met zoon Meindert.

Met Moeder ging ik, ±1950, in de stoomtrein naar Aalten, Rie opzoeken, waar ze op kamers zat bij de fam. Somsen. Een belevenis!

1949: Rie had een keer "rijles" in de Fiat Topolino, waarvan de 4 portieren aan de achterkant scharnierden. Bij een hek (pastorie Noorderkerk) wilde Vader uitstappen om het hek wat verder open te doen en Rie trok net op: ik, op de achterbank, hoorde een vervaarlijk gekraak en toen had het portier het zware hek al opengemaakt. "Oh, mijn arme autootje" riep Vader. Het portier ging natuurlijk niet meer dicht en er kwam een ontijdig einde aan Rie's autorijles. Ze heeft het daarna nooit meer geprobeerd.

Ze trouwde met Roel op 5-6-1952. Ik mocht op de bok van het rijtuig, trots naast de koetsier zitten, en we reden langs mijn school. Ik voelde me net een farao! Ik deed een voordracht op hun feest. Roel was toen referendaris bij de provincie Noord-Holland, later planoloog bij de NS. Hij was civiel ingenieur en promoveerde in 1984 op: Spoorwegtracering en Stedenbouw in Nederland.

Verlovingsfoto
28-4-1950

In Haarlem heb ik bij hen gelogeed toen ze bij de fam. Veerman inwoonden. Later in Utrecht, Herderlaan 13/2, Amersfoort Borgerlaan 10, Kersentuin Loppersum.

25-12-19 was het niet alleen Kerstmis, maar ook de dag waarop mijn (laatste) zus Rie overleed, op bijna 95j leeftijd. Coraline was er erbij en ook Heerko kwam nog net op tijd. Ze kon toen al niet meer praten maar keek hem blij aan, en streelde zijn hand. Op een gegeven moment begon ze wat te hijgen en toen stopte de ademhaling. Ze hebben er nog een half uur bijgezet, tot er een verzorgster binnenkwam, die de dokter belde. Toen die binnenkwam, had ik hem net aan de lijn.

Ik zal de zeer regelmatige telefoontjes en bezoeken, een paar keer per jaar, ook met Henny, zéker gaan missen.

De uitvaart was op 30-12: eerst met het gezin een bijeenkomst in de aula van het crematorium, met de *duurzaam geteelde* populieren rouwkist in het midden. Wel intiem en apart. Ze woog nog 38 kg, zei Heerko. Bernard (ex van Coraline) sprak een paar woorden en Heerko las een gedicht. Ook Inge (ex van Koos) was erbij. Toen brak het moment aan dat de kist, met Rie, naar de oven moest. En we mochten mee, als we wilden. Nieuwsgierig, maar ook met een dikke keel, reden we de kist naar de ovenruimte, een somber hok dat deed denken aan een concentratiekamp. We kregen korte uitleg en we zetten de kist op een metalen hekwerk. Daar ging de schuif open: de oranje gloed en de hitte sloegen je tegemoet. En de kist schoof zo maar naar binnen! Kippenvel en tranen. Vóórdat de schuif zakte begon de kist al te roken. Zo heet was dat! Ik krijg dat beeld niet meer van mijn netvlies, maar ben toch blij dat ik het gedaan heb. En doe dat nooit weer! Gelukkig was Henny bij me. Er is vandaag voor mij zeker een bladzijde omgeslagen; én mijn wereld is weer duidelijk eenzamer geworden.

De lunch zouden we thuis bij Coraline gebruiken, maar och domme pech: ze krijgt een aanrijding onderweg, en rijdt 2 auto's total loss. Ze was waarschijnlijk te haastig omdat ze als eerste thuis wilde zijn.

Ze heeft er toch een whiplash en een flinke snee/brandwond (van de airbag?) in haar pols aan overgehouden. En een zere lip van de airbag. Ook Heerko had een zere nek.

Na de lunch reden we naar de Vredekerk in Loppersum waar ds. Marco Roepers een prima speech hield over Rie. Hij had zich echt in haar verdiept. Maar hij kende haar al lang, want hij had Roel in 2010 ook uitgeluid. Er was een diapresentatie met veel foto's die ik niet kende. Koos hield een uitgebreid levensverhaal over haar. Ik hield het bij 1½ A4'tje. Daarna koffie met een broodje in het kerkzaaltje. Was heel gezellig.

We werden door de Meijers uitgenodigd om na afloop een vorkje mee te prikken bij Van de Valk, waarbij we flink oude herinneringen ophaalden. En daar kwamen mijn Vader en Go er het beste vanaf, wat ik ook wel goed vond omdat Vader toch ook wel erg streng kon zijn. En ze hadden/hebben ook leuke herinneringen aan mij, van vroeger.

Heerko vertelde: ruim een week eerder had Rie gedroomd dat ze in de hemel was en dat er prachtig werd gezongen; ze neuriede het en het bleek 'Erbarme dich' van Bach te zijn. Dit werd ook in de kerk gespeeld. Rie vond het jammer dat ze daar niet kon blijven en weer wakker werd in haar bed.

Uitgesproken door Koos Dijksterhuis. Tijdens de rouwdienst in Loppersum, op 30-12-2019:

Als vrienden me vroegen: Hoe gaat het met je moeder? Antwoordde ik vaak: ze wordt oud. En dat werd ze ook. Bijna 95 jaar geleden kwam ze ter wereld in Ede. Ze was een lichtgewicht, of, zoals de dokter het tactisch formuleerde, een scharminkel, dat het niet lang zou maken. Geen blijvertje. Ik kan me indenken dat ze toen al

dacht: dat zullen we nog wel 'ns zien, want meegaand was ma niet. En ze maakte het langer dan menigeen. Op de lagere school en de mulo kon ze naar eigen zeggen brutaal doen en was ze de gangmaker bij wat we later “keten in de klas” zouden noemen. Ze kreeg daarvoor klappen van de leraar en thuis van haar vader, die soms zelfs de karwats hanteerde, een soort zweep voor opvoedkundige toepassingen. Ma's jonge broer Johan zal het zich vast ook herinneren.

Waren haar ouders al streng genoeg, zij werden in de opvoeding bijgestaan door diverse tantes en vooral een grootvader en oudtante die wel heel veel van de boom van goed en kwaad hadden gesnoept. Ma vertelde dat zij en haar drie zussen, onze tantes dus, hun zelfgemaakte jurken uit protest binnenste buiten droegen als hún tantes kwamen, om misprijzende opmerkingen over de afwerking te vermijden. Ze vertelde haar kleindochter Djoeke dat die tantes zich tot haar trouwdag in 1952 met haar kleding bemoeiden. Zo zou ze een te frivole bruidsjaпон hebben gewild. Ze trotseerde de tantes en droeg wat ze wilde. Ik weet zeker dat ze dit verhaal glunderend besloot met een “lekker puh”, waarbij ze haar tong uitstak. Waar of niet Djoeke?

Eenmaal getrouwd leed ze weer onder het commentaar van haar vier veel oudere schoonzussen; mensen zijn soms verrassend goed in staat hun sores te handhaven. Ma ook, ze bleef bijna haar hele leven gevoelig voor andermans kritiek en lof, al liet ze dat in haar laatste levensfase in toenemende mate los. Ondeugend bleef ze wel tot het eind, wat ook mijn geliefde opviel toen die

haar vijf jaar geleden leerde kennen: “een ondeugend meisje”, zei ze over ma.

Na de Mulo deed ma de landbouwhuishoudschool in Zetten, waar ze op haar zeventiende varkens moest slachten door met een mes de halsslagader door te snijden en het bloed op te vangen, halal avant la lettre, om vervolgens dat bloed op te kloppen voor bloedworst en balkenbrij. Als kind kreeg ik op koude dagen wel gebakken balkenbrij op brood, heerlijk vond ik het.

Ze liep diverse stages, waar ze goede herinneringen aan bewaarde, al werd ze er afgebeuld. Op een boerderij in Lunteren moest ze dagelijks de pispotten legen van de vele onderduikers. Want het was intussen oorlog.

In de oorlog leerde ze onze vader kennen, in Anjum, waar ze stage liep. Pa zat ondergedoken in een naburige boerderij en klopte op een zondag aan. Ma, toen 18, was alleen thuis met de kinderen van de boer, en wilde geen vreemde jongeman binnenlaten, maar toen ze zijn onschuldige en vermoedelijk verkleumde gezicht zag, mocht ie binnenkomen. Daar werd het een gezellige boel.

Ze speelden pimpampet. Helaas verprutste mijn vader, nooit een groot versierder geweest, zijn kansen aanvankelijk door bij een plant of boom met een V niet viooltje of vlier te zeggen, maar vuilboom. Vuilboom?

Die kende ze niet, en ze vond hem maar een rare snuiter.

Toen hij bij een gerecht met een E niet erwtensoep zei maar de Grunneger lekkernij endelkoek, was de maat vol en zette ze die viespeuk eruit. Het duurde nog tot jaren na de oorlog eer ze alsnog iets kregen. Dat was trouwens te danken aan die schoonzussen, dat dan weer wel.

Vuilboom en endelkoek... Ma moest niets hebben van “praatjes onder de gordel”, zoals zij ze noemde. Zelfs navels waren onbespreekbaar. Daarom kwam Jan Wolkers er bij ons thuis vroeger ook niet in. Die smeerlap hield gewoon te veel van de natuur en beschreef zelfs geslachtsdelen. Wolkers werd net als zij in 1925 geboren, kwam uit net zo’n gereformeerd milieu en schreef over een nauwelijks eerder belichte kant van de oorlog. Namelijk dat er eindelijk eens wat gebeurde in dat verstikkend burgerlijke, gereformeerde bestaan. Dat heeft ma ook zo ervaren, hoe verschrikkelijk ze de oorlogsjaren ook vond.

Ze wilde nooit boeken en films over de oorlog lezen of zien. Ons werd op het hart gedrukt op 4 mei de doden te herdenken, maar zelf ging ze in Amersfoort, waar we woonden, nooit mee naar de stille tocht. Want vlak voor de bevrijding waren in Amersfoort vrienden van haar gefusilleerd. Hun namen staan nog steeds op de muur met de kogelgaten, waar je langs kwam als je naar de binnenstad fietste (Appelweg). Zij fietste dan liever iets om, om die verdoemde plek mis te lopen.

De oorlog was een enerverende en spannende tijd, met verraad, maar vooral saamhorigheid en solidariteit. Ze liep, zoals mijn neef Jaap van de week nog ophaalde in een mailtje, als jonge meid tussen de Duitse soldaten door de gevangenis in, waar haar vader een tijdje was opgesloten, en floot een deuntje dat hij altijd floot, zodat hij zijn oren spitste en wist dat zij er was. Tegen het eind van de oorlog deed ze koeriersdiensten en werd ze door de Duitsers gecontroleerd met illegale voedselbonnen op zak. Dankzij haar vervalste Ausweis kwam ze ermee weg. Ze bracht een Britse piloot naar de mensen die hem

over de Rijn zouden zetten. Ik ben wildkamperend op verboden terrein wel eens door boswachters achterna gezeten, en vond dat al vreselijk spannend. Ik riskeerde een boete en een slapeloze nacht. Hoe moet ma's hart niet gebonsd hebben?

En al wilde ze er niet over lezen of zien, ze deed niets liever dan over de oorlog vertellen. Mijn nicht Aileen en mijn zoon Ido kunnen erover meepraten. Aileen schreef vier jaar geleden voor school een werkstuk over koeriersters en hoorde een paar middagen oma uit. Uithoren is een overstatement - je hoefde maar 1 vraag te stellen, of oma liep leeg. Oma relativeerde haar heldendaden, al vertelde ze dat ze een onderscheiding had kunnen krijgen. "Maar", zei ze, "daar moest je om vragen, nou, dat verrekte ik!"

Oma vertelde Aileen ook dat ze zich jarenlang schuldig had gevoeld over een oude boer in Renswoude, die was vermoord nadat zij er iets had afgeleverd. Pas 25 jaar later ging ze samen met pa naar die boerderij, om erover te praten. Toen bleek dat de boer helemaal niet vermoord was, maar ruim na de oorlog van ouderdom was gestorven. 25 jaar voor niks een schuldgevoel.

Ido ontdekte vorig jaar dat zijn voorouders actief waren geweest in het verzet en begon die geschiedenis uit te pluizen. Ook hij heeft urenlang verhalen aangehoord. Leuk voor hem, maar vooral voor haar. Ik luisterde mee, maar de meeste verhalen kende ik al. Ma was sowieso een gretige verteller, ze was zonder meer bereid allerlei avonturen nog eens uit te doeken te doen, al dan niet aangevuld met nieuwe historische details.

Na de oorlog werd ze weer geacht in het gereformeerde gareel te lopen, en dat viel na al die zware verantwoordelijkheden niet mee. Ze was nota bene 20. Ze werd lerares huishoudvakken en gymnastiek in Aalten en ging daar op kamers wonen met een goede vriendin, Leny van der Bijl. Ze had plezier in haar werk, al werd ze bij de directie ontboden omdat ze potverdorie had gezegd. Helaas moest ze haar baan opzeggen toen ze trouwde.

5 juni 2002, 50 jaar getrouwd.

Ze bleef altijd sociaal bewogen en kende een uit marmer gebeiteld plichtsbesef. In de jaren '80 ging ze op Franse les, en hoewel ze daar vooral gezelligheid vond, kun je er vergif op innemen dat ze altijd meer dan haar huiswerk deed. Later zou ze haar kleindochter Jossian nog

huiswerktips geven. In de kerk was ma diaken en ouderling, buiten de kerk werd ze actief in een vredesgroep, een consumindergroep en een ontwikkelingssamenwerkings-groep. Ze schreef duizenden brieven voor Amnesty en was een niet te stuiten ambassadeur voor Fairtrade-koffie. En zoals ze in de oorlog evacués en onderduikers opving, ving ze nu vluchtelingen op uit Iran, Algerije, Somalië en Turks Koerdistan. Tijdens de eerste golf van vreemdelingenhaat sinds de oorlog, in de jaren '80, nam ze die vluchtelingen een tijdje in huis. Ook zorgde ze voor een batterij hulpbehoevenden die ze via de kerk kende. Ze stond zó voor iedereen klaar, dat ze zichzelf eronder verwaarloosde. En daarmee haar kinderen ook. Dan moesten we weer eens naar meneer Doelitzsch of de dames Hoekstra, om klusjes te doen, verjaarscadeautjes te brengen of iets te plat geknuffeld te worden. Ze was streng voor ons, maar vooral voor zichzelf. Haar opvoeding pakte daardoor niet altijd even liefdevol uit. De verstikkende normen van opa klonken erin door. Zoals ik al zei bleef ze gevoelig voor andermans oordeel, zeker dat van hem. Ze had weliswaar een groot hart, maar vaak ook een klein hartje dat onder haar grote mond schuilging. “Ze was veel te zorgzaam”, vindt mijn zus Coraline, “echt niet normaal, zo zorgzaam.”

Mijn broer Heerko werd in Haarlem geboren, maar verhuisde al gauw mee naar Utrecht, waar ma hem tot 10 leerde tellen, dankzij de treden naar hun flat aan het Amsterdam-Rijnkanaal. In dat kanaal leerden pa en ma hem zwemmen. Gewoon vanaf de kade; oppassen voor vrachtschepen. “We kleedden ons om tussen rieten matten”, herinnert hij zich. “Ma droeg een blauw badpak

en een witte badmuts. In het water duwden ze mij heen en weer.” Een andere herinnering betreft de prikmeneer. “Ik speelde buiten en ma kon me niet vinden. Ze waarschuwde de politie. Ik werd gevonden bij ‘iemand met een taakstraf’, iemand die de berm schoonhoudt. Ik mocht de papiertjes aanwijzen, ik had een topdag!” Annet werd geboren in Utrecht, waarvandaan het jonge gezin naar Amersfoort verhuisde. Gevraagd naar herinneringen looft Annet onder meer ma’s uitstekende kookkunsten. “Haar koffie was vermaard, vele hulpverleners en leveranciers hebben die geproefd”, vertelt ze, “ik word er nog altijd door mensen over aangesproken. Ook vlees braden kon ze als geen ander!” Meestal aten we groente, draadjesvlees en aardappels. Ma heeft er vrachtwagenladingen aardappels doorheen gejaast. En appeltjes uit de tuin. Dagenlang zaten pa en zij die op het terras te schillen, de wespen liepen over hun vingers. Ze bleven er kalm onder en werden nooit gestoken. Onze vriendjes en vriendinnetjes mochten meestal blijven eten, en hoeveel neven, nichten en vrienden we niet op Schiermonnikoog te logeren hadden! En ma maar piepers jassen. Wel altijd jongens bij jongens en meisjes bij meisjes. De eerste geliefde die meeging was Cor, die zelfs naar een kampeerboerderij werd verbannen, want je weet maar nooit. Ze mag dan streng zijn geweest, als wij op straat belaagd werden, koos ze onvoorwaardelijk onze kant en trad ze op tegen de vijand. Ook aan medische zorg hadden we een uitstekende aan haar. “Je kon haar geen groter plezier doen dan doornat, ijskoud, hondsmoe of doodziek aan te kloppen”, zo vat Annet dat samen. Wie heeft er niet met hernia’s, poliepen, geelzucht of andere narigheid

uitgeziekt aan de Borgerlaan? Ma verpleegde ons met koortslíjstjes, pillenschema's en strakke diëten.

Nauwgezet en plichtsgetrouw...

Dat plichtsbesef stond haar minder in de weg bij haar schoondochters en -zonen. Die werden haast nog gemakkelijker omarmd dan wij, en ma was altijd in tranen als er een relatie uitging. Bernard en Inge heeft ze denk ik als eigen kinderen beschouwd. Haar favoriet echter was waarschijnlijk Cor, die met Annet in Amersfoort woonde en daar veel klussen voor hen deed, ze met de auto overal heenbracht en ophaalde en die ma's 1001 verhalen aanhoorde. Hij vond dat geklep wel gemakkelijk, dan hoefde hij zelf tenminste niets te zeggen.

2015, Op Annet's 60^e verjaardag

Ma's zelf kwellende beperking viel helemaal weg bij de kleinkinderen. Vooral Wim en Mari kwamen en logeerden er vaak. Ze zijn de oudste kleinkinderen en ze

woonden in de buurt van oma Pauw. Mari herinnert zich dat oma heel lief was, soms streng maar altijd rechtvaardig. Later kwamen Djoeke, Aileen en Jossian uit Stedum en Varja en Ido uit Groningen ook graag bij opa en oma Koko. Pa en ma werden te oud voor logeerpartijen, maar boekten bijvoorbeeld een week in een hotel op Schier, als wij daar op vakantie waren. Ze trokken dan veel op met de kleinkinderen, die dol op oma waren. Zij kon tot op het laatst genieten van al haar kleinkinderen, hield verrassend goed bij wat iedereen deed en waar ze uithingen. Kleinzoon Wim nam zijn vriend Dustin mee naar oma's negentigste verjaardag. "Nog vele jaren!" zei Dustin. "Alsjeblieft niet!" reageerde ze ad rem. Mijn dochter Varja vroeg een keer: "oma, heb jij nog weleens sjans?" Oma woonde toen in een aanleunwoning, hier om de hoek. Opa was al een paar jaar dood. Ik verwachtte een lacherige afwimpeling maar nee, oma leefde op en diste glunderend verhalen op van een buurman zus die bonbons bracht, een buurman zo die met rozen aankwam en een derde die in de kerk toenadering zocht, en die aanstuurde op een bezoekje. Oude weduwnaars genoeg in Loppersum. Oma ging er beslist niet op in. "Nee zeg, ik mis opa, en ik wil echt geen andere man meer."

Tijdens zulke bezoeken merkten we weinig van ma's pijnen en andere ongemakken. Zolang ik me kan herinneren leed ze aan de meest verschrikkelijke hoofdpijnen. Als we gingen wandelen, bleef zij met een van pijn vertrokken, in hoofddoek gewikkeld gezicht thuis om een slaapje te doen. Met tegenzin volgde ze pa op vakanties waarin alle kerken en musea bezocht moesten worden. Maar toen wij kinderen in

Verweggistan woonden, kwam ze graag met pa langs in Ierland, Pakistan, Burkina Faso en Ghana. Ik herinner me een rit door Lahore in een riksja, zo'n brommertaxi, waar ze met pa in opgepropt zat. De riksja scheurde drie kwartier zigzaggend met een noodgang door het bloedstollende verkeer over de hobbelwegen. Ma kreeg van onverwachte bewegingen altijd hoofd- en nekpijn, maar nu? Geen centje pijn. Misschien zat die hoofdpijn wel tussen haar oren!

Vroeger thuis lag ze regelmatig boven op bed. Dan had ze zulke hevige migraine, dat we doodstil moesten zijn en haar hooguit eens per dag op onze tenen welterusten mochten wensen. Mijn vader ging dan noodgedwongen koken, en een keer gebeurde het dat ma vanuit haar ziekbed brulde: "niet die pan!" Ze controleerde op het gehoor welke pan pa uit welk kastje pakte. Altijd alles onder controle houden! Die controle leerde ze uit handen te geven, naarmate ze hulpbehoevender werd. "Ma vond het vreselijk om de regie over haar leven te moeten loslaten", vertelt Coraline daarover, "en om afhankelijk van anderen te worden".

We zochten ma alle vier regelmatig op, en we hebben veel met haar kunnen bespreken, meestal zonder wrok of verwijten. Ma was geleidelijk aan veel milder geworden, en minder gereformeerd. Mijn band met haar was de laatste tijd beter dan ooit. Coraline liep de deur het platst; zij was bijkans fulltime mantelzorger. "Uiteindelijk was ma heel dankbaar", zegt zij, voor de manier waarop ze haar laatste, afhankelijke levensfase heeft doorgebracht. Met vaak familie om zich heen, en vooral dankzij de liefdevolle verzorging door de Thuiszorg aan de Bessentuin en door de medewerkers in Wiemersheerd.

Daar woonde ze sinds september vorig jaar. Eindelijk hoefde ze zelf niets meer, ze liet zich de verzorging aanleunen en genoot van de verwennerij. Al vond ze haar eigen koffie lekkerder. Het is jammer dat ze niet langer van Wiemersheerd heeft kunnen genieten, maar op het laatst wilde ze ook echt niet meer. Annet en ik hadden haar kort voor haar dood nog gezien en we voelden allebei sterker dan ooit dat het afscheid nabij was. Op eerste kerstdag – wat een timing – zag ma dat Coraline er was, wat haar geruststelde. Heerko kwam net op tijd. En hoewel ze benauwd was en geen kerstmaal meer wilde, vroeg ze toch om soep. “Want ik moet een half uur voor mijn medicijnen iets eten”, verklaarde ze. Nauwgezet en plichtsgetrouw tot in de dood. Ma sloot haar ogen, en even laten stopte ze met ademen, terwijl Coraline haar hand vasthield.